

ҚАЗАҚ ССР ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ

М. О. ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ

МҰХТАР ӘУЕЗОВ

ЖИЫРМА ТОМДЫҚ
ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ

АЛМАТЫ
«ЖАЗУШЫ»
1985

ҚАЗАҚ ССР ҒЫЛЫМ АҚАДЕМИЯСЫ

М. О. ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ

МҰХТАР ӘУЕЗОВ

ОН ТОҒЫЗЫНШЫ ТОМ

Зерттеулер, мақалалар

АЛМАТЫ
«ЖАЗУШЫ»
1985

АЛТЫНДАЙ АСЫЛ БОЛАШАҚТЫ ҰРПАҚ БАР

Тарихтың ұлы бір белі болып, Октябрьдің қырық жылдық мерекесі міне келді. Бұл сәтте, осы шақтарда барлық Отанымыз жөнінен де айтар жайлар адам ойына сыйғысыз мол бір, ең дүние. Сол тәрізді ұлы социалистік Отан ішіндегі туған республикамыз Қазақстан жөнінде қырық жыл тұрғысынан қарап, өткен мен жеткенді санасaq, бұ да ұшан-теңіз. Есептесең санға симас-

тай, ой құшағы жетпестей, өзі де бір айдындай ғажайып әлем.

Бүгінгідей ұлы күнде әрбір ой толғаған адамға ең алдымен тарих берген табыстарды айту, жаңғырған дүниені атап өту шарт екені даусыз. Біз осы жөнде тек өз өлкеміз туралы ой тарата бастасақ, шынайы анық ақиқат санап тауысқысыз табыстарымыз бар. Жаңғырмаған дүние, жасармаған өмір, жетіспеген барлық жоқ! Кейбір ғана күрделі, өзгеше күйлерді топтай шолып, қомақтап қана барлап көрейік. Ең алдымен адам өзі неге жетті? Қырық жыл ішінде «біздің адамның адамдық, азаматтық сыпаты қаншаға жетті» десек, бұл жөнде айтар сөздің, қорытар ойдың нелер үлкен, терең тақырыптары туар еді!

Социалистік дәуір, коммунистік тәрбие, революциялық сана қалыптаған қазақ совет азаматы қырық жылдан бұрынғы қазақ затты адамға үйлесе ме? Жекелеп айтқанда бұрынғы әр буынға бүгінгі күн буындары аумағандай ұқсай ма? Әрине, ұқсайды. Дүниеге мүлде өзгеше дәуреннің өзгерген, жаңғырған жаңа нәсілі келді. Жалпы адамзат қоғамының жаңа нәсілінің, асыл нәсілінің өкілі болуға жараран буындар туды дей аламыз.

Бүгінгі қазақ баласы — қырық жыл бұрынғы қазақтың баласы емес. Бүгінгі жас талапкер оқушы, өсуші қазақ, совет жасы қырық жыл бұрынғы қазақ аулының, қазақ қауымының жасы емес. Бүгінгі ата-ана советтік семьяның білім сапаға, өнерлі, мәдениетті, еңбекке машықтанған ата-аналар, әрине, мүлде бұрынғы қазақ семьясының атасы мен анасы емес. Қауым, қоғам, ғылым, өнер, шаруа, техника, мемлекеттік, саясаттық майдандарда еңбек етіп, биік тұрғыларға жетіп жүрген бүгінгі қазақтың ер азаматы, әйел қайраткер азаматтары — бәр-бәрі де қырық жыл бұрынғы Қазақстан даласы мен қаласында әр алуан адамынан түп-түгел өзгеше. Жеке адам жайлары осындай болумен қатар үй іші тіршілік те, барлық негіз іргесімен, мораль мүддесімен, ар-арманы, сын-санасымен және де танымастай өзгеше болып жаңғырды, ғаламат тездікпен, өнермен өзгерді. Солайша жеке адам атаулы өзгерумен қатар, жаңа адам қоғамының ең кіші ұясы үй іші тіршілік сапасы өзгеруімен қатар, толып жатқан қоғамдар, орталар, топтар да өзінің революциялық заңды жолымен жаңғырды да, шырқай ұзап өзгерді де.

Ал жеке адам, үй іші, қоғамдар ұлы сапарда өрлеп өзгеру шағында халық та өзгерді. Қазақ деген ұлт та бұл шақта құр ғана қазақ ұлты деп аталмайды, қазақ социалистік ұлты боп, әлемге әйгілі жаңа сапалы атақ алды.

Социалистік революция біздің өлкемізге алып келген ұлан табыс өзгерістерді біз әуелі, ең алдымен сол өлкенің саналы, жанды, өнерлі иесі — адамзаттың өзгерісінен бастап санадық. Адам өзгеруімен бірге қауым, халық өсуімен ілесе біздің өлкеміз де өзгерді. Ұлы Отанымыздың бар өлкесі, бар алабы, шартарабы тәрізді туған өлкеміз — Қазақстан да нелер ғажайып таңқаларлық жаңалықтарға жетті. Ертегі баян ететін тездікпен, ежелгі тылсым бұғандай меңіреу дүниені жеңдік... Құдірет қуатындай дейтін сәтте өзгерткен жаңалықтарға жеттік. Сары дала, сан жетпес сахара бұдан қырық жыл бұрын түйелі көшпен керуеннің мүлгіген мимырт аяңына бар өмір ырғағын, ритмін бағындырған еді. Бұл күнде біз күллі әлемнің ең шапшаң машина, техникасының бәрін де өз өлкемізде күш-көлігіміздей керекке жаратып, көмекке алып отырмыз.

Ұшқан құстың қанаты, жүгірген аңның тұяғы күйелі дейтін елсіз иен шөлдер, құмдар болушы еді. Ол күнгі адам пайдаланған көлік-күліктің де шамасы жетпес нелер қиын қияндар, ұзақ салқар сапарлар болып еді. Соның да бәрі жаңғырған, жетіскен өлкелерге айналды. Жердің үсті ғана емес, біздің өлкемізде жеті қабат жер астындағы сырлар ашылды, қымбат, сымбатты нұрлы байлықтың жасырыны бітіп, жарқыраған қазына қалпында жер жүзіне шықты. Керегімізге жарап, көмегімізге келіп сансыз мол байлық ретінде ұшан-теңіз қосылып жатыр.

Табиғат сараны мырза болған заманда: шөлінде дәурен, даласында — дария, меңіреуінде қалқыған байлық, тереңінде түсті металл, тың қазына — бүгінгі біздің өзгерген өлкеміздің қасиетіне, құдіреттей күшіне айналды. Шексіз теңіздей сар селеу басқан далаларда, мәңгілік мұң басқан құздарда өлкеміздің бүгінгі керегіне жаратылмаған ұлтарактай жер жоқ деуге болады.

Қазақстан географиясында мәңгі замандардан бері адамзат керегіне жарарлық болса да, жаратылмай жатқан қасиетті байлықтар мол еді. Бұлардың бәрі де қал-

ғып тұрған мүмкіншіліктер болатын. Ақтарыла шыққалы тұрған баға жетпес байлықтар еді.

Бүгін «Менің өлкем», «Социалистік Отаным», «Өзгеріп өскен республикам» деген сөздерді біз зор мақтанышпен, қуанышпен айтқан, атаған шақтарымыз да осындай болып: түлеп үдеген, үдеп өрлеген дәуір-дәуренді, талай бақытты, таудай табысты, тарихты айтамыз. Және де бір үлкен ой медеуі бар. Сөз тек көз жеткен мен болғанды ғана айтып тынуда емес. Қырық жылдың қызықты күнінде болғанның үстіне — болатынды, келгеннің үстіне — келетінді, жеткен үстіне — жететінді, асқан үстіне — асқақтай, үдей түсетінді бұлдырсыз айқын болашақ түрінде ойға аламыз. Жеткеніміздің тапқанымызбен қатар алдағы мүмкіншілікті, жақын мүмкіншілікті шексіз мол ырыс дүниесіндей, тарихтың анық алтын арай асыл бетіндей есепке қосамыз.

Осылайша өткен аз жылдардағы жеткенмен, алдағы аз жылдарда жететінімізді, жетісе түсетінімізді қырық жылдық тәрізді асу белде атап санап межелесек, ол мақала түгіл, кітап бетіне де сыймастай. Түгелімен толық таныту бір мамандық емес, сан білімпаз дана оңайлықпен жеткізе алмас иен дүние болар еді.

Осы жайларды жалпы оймен топтай шолып еске алған шақта бұрынғы өткен аталар заманынан қалған бір нақыл еске түседі. Өзінің сол замандағы шама-шарқына қарағанда едәуір сапалы бір ой түйген ескі нақыл бар. Елу жылда елдің тірісі мен өлісі, атасы мен баласы, немересі болса бірі кетіп, бірі келіп қауым ауысатыны дұрыс аталған.

Рас, елу жылда баба буын орнына бала буын келетіні шын. «Ел жаңа» дегенді жарым ғасырмен шамалап бұлай атау тапқыр ойдың қысқа түйген дәл түйіндісі. Соның аржағында тағы бір қызық жайды, сол күнгі ел даналығы және де қызық түйген. Онысы «Қырық жылда қазан жаңғырады» дегені. Әрине, бұны біз маркстік затшылдық ұғымға, философиялық тезиске жеткендік демейміз. Ол дәрежедегі затшылдық философиялық қисынды бұл нақылдан туғызу зорлық болар еді. Бірақ заманнан заман өткенін, ауысқанын тарихтық тұрғы-тұрғы кезендерде, өз шамасынша топшылап түйгісі келген жайларды жаңағы нақыл да анық аңғартады. Ал, соншалық есті, сапалы айтылған халық даналығы бола тұрса да, сол ойдың, өзі де біздің ендігі, мына қырық

нен де тез өседі. Нелер тарихтық асуды олар бізден де шапшаң асып өтетін болады.

Біздің бала, немере, шөбере буындарымыз, социалистік қазақ ұлтының келешек жақын нәсілдері — барлық Отан халықтарының нәсілдеріндей, өте шапшаң, өте сапалы күйде, ерте ер жететін болады. Кейінгі нәсілдер бізден де жітімді қарқын, үлкен қарқын тауып өседі деп сенеміз. Міне, бұның да аты — алтындай болашақ.

Қырық жылдың ой-қиялға өзгеше қанат бітіре қуантатын жеңісті жорықтарын айта келе біз бұдан былайғы болашақты — коммунизм жарығына қарай маңғыстап басқан болашақты — толық бақыт, шалқар шаттық арнасы мен аңсары деп санаймыз.